

Lapprosen

Lederen har ordet

Kjære rhododendronvenner!

Det er 6. april når jeg skriver dette, og nå kommer den gode tiden! Rhododendronfolk er nok glad i rhodoplastene sine heile året, men våren er høydepunktet. Fra nå av og utover skal det blomstres, og mer intenst for hver uke til det begynner å roe seg ned ved St. Hans. Årets blomstring blir av de sjeldent gode, både

i Norge og i nabolanda. Det er litt vanskelig å forklare hvorfor slikt varierer, men noen forklaringer kan vi finne. Først og fremst var det et dårlig blomstringsår i 2016, jevnt over. Trolig gir det plantene mulighet til å samle krefter for en større innsats året etter, så der er en forklaring. Nå vet vi jo at blomstene vi skal få nyte i vår, ble anlagt allerede på seinsommeren i fjor. Blomsterknoppene har stått og vist seg fram gjennom heile vinteren og er altså vel et halvt år gamle når de springer ut. Andre busker som f. eks. potentilla og ulike hyperikum lager blomsterknopper samme år som de blomstrer. En slik evne har ikke rhododendron. Der er det altså fjorårets klima som har betydning for blomstringa året etter. Vi vet at en varm sommer og ettersommer gir bedre knoppsetting enn en kald. Lys er åpenbart også viktig. Flere har erfart at rhododendron blomstrer langt rikere året etter at en har tynnet i hagen, felt store trær og sluppet lys inn. Men dette kan en jo ikke gjøre hvert år, da ville det se trist ut etter hvert. Noen mener at det er dødsens viktig å fjerne alle anlegg til frøhus tidlig slik at plantene bruker alle krefter på å danne blomsterknopper. Jeg har lest en del om dette, og ser at flere av de såkalte proffene betviler viktigheten av det. De viser gjerne til naturen der alle plantene får frø modne på buskene, og likevel blomstrer de godt. Så hva er egentlig forklaringa på at enkelte år er spesielt

blomsterrike? Faktisk har jeg ikke et klart svar. Trolig er en kombinasjon av flere årsaker til stede, og kanskje er sykliske svingninger ikke unormalt? Fruktdyrkere opplever jo det samme på frukttrær, så der er lignende mekanismer også kjent. Uansett blir det et festfyrverkeri i ukene framover!

Et fenomen som noen har opplevd oftere de siste åra er at rhododendronplantene (og også andre slekter) begynner å blomstre tidligere enn før. Vi har en svært mild vinter bak oss. Her i Ålesund har det ikke vært under minus 6, og det var mange milde dager i januar med temperaturen over ti grader. Flere opplevde at rhodoknopper begynte å svulle, og når det da kom frost et par dager senere, var toget gått for årets blomstring. Knoppen så normal ut, men var frosset i stykker innvendig. Her hos meg begynte den ene arten etter den andre å blomstre i løpet av mars måned – og alle har frosset etter tur! Min store *Rhododendron piercei* sto med flere hundre halvt utsprungne blomster en kveld, og dagen etter var alle ødelagt. Det samme skjedde med tidligblomstrende arter som *R. strigillosum*, *R. principis* og *R. longipes*. Jeg husker for noen år siden da vi alle klaget over en spesielt sein vår. Da frøs ingen av dem! Rett og slett fordi de ble tvunget til å vente en måned eller mer enn de var vant til – og dermed slapp unna vårfrosten. Konklusjonen blir at det vi vinner med milde vintrer som gir bedre overvintring for sarte arter og mindre vinterskader generelt, det taper vi i framskutt blomstring med ødelagte blomster som resultat. For å vri på et gammelt ordtak: Aldri så godt at det ikke er galt for noe!

Dessverre ble den planlagte foreningsturen til Tyskland avlyst på grunn av for liten påmelding. Det beklager jeg, og særlig for de som hadde meldt seg på og gledet seg til turen. Styret hadde dette oppe på siste styremøte og bestemte at vi skulle gjennomføre en spørreundersøkelse for å finne medlemmenes ønsker og tanker rundt slike turer i foreningens regi. Vi fikk god respons på denne og vil bruke erfaringene fra den når vi planlegger turer i framtida. Dere kan lese mer om resultatene fra undersøkelsen inne i bladet.

Ole Jonny Larsen

INNHOLD

Kristian Nyvoll: Rhododendron i nord.....	4
Ole Jonny Larsen: Bli rhododendronhybridisør!	13
Bengt Karlsson: Många nyanser av rött.....	16
Hartwig Schepker: Bergen – Norges rhododendronhovedstad.....	18
Anna Krakstad: Kamelia i sør.....	22
Haavard Østhagen: Heddys hage på Risholmen.....	24
Lin Didriksen: På siden – Stort engasjement og livslang hageglede	26
Tone Fosse Ulvøy: Hagekroken i Loen.....	28

Informasjon fra DnR

Resultatet av spørreundersøkelsen om DnR som arrangør av rhododendronturer	31
Årsberetning fra DnR.....	32
Regnskap	33
Nye medlemmer.....	33

FORSIDEFOTO: *Rhododendron cerasinum* 'Cherry Brandy' i Arboretet på Milde
Foto: Hartwig Schepker

BAKSIDEFOTO: De skjeggete nye skuddene på *Rhododendron barbatum* er svært dekorative.
Foto: Tone Fosse Ulvøy

Fra redaktøren

På det siste styremøtet i DnR ble det besluttet å foreta en reduksjon av rent foreningsstoff, f.eks. lokalforeningenes årsmeldinger o.l. Slikt stoff publiseres på foreningens hjemmeside og sendes også ut på e-post. Dette gjør det mulig å få med mer rhododendronstoff i *Lapprosen*, noe vi håper medlemmene setter pris på. Men for at vårt medlemsblad skal bli så innholdsrikt og interessant som mulig, er vi avhengige av et jevnt stofftilsig. Bladet har som mål å favne vidt, og vi oppfordrer alle medlemmer til å bidra med tekster og fotografier.

Styrets sammensetning

Leder:

Ole Jonny Larsen
Bergeplass 12
6010 ÅLESUND
tlf 415 88 630
olejonnylarsen@hotmail.com

Nestleder:

Harald Kårtveit
Vestsidevegen 796
5363 ÅGOTNES
tlf 56 33 47 88 / 977 76 050
haraldkartveit@hotmail.com

Sekretær:

Mona Yvonne Lothe
Stølschaugen 3 B
5414 STORD
tlf 482 01 982
mona.lothe@sklbb.no

Kasserer:

Terhi Pousi
Mildevegen 116
5259 HJELLESTAD
tlf 55 22 95 08 / 416 49 302
terhi.pousi@uib.no

Styremedlem:

Kirsten M. Storheim
Radøyvegen 448
5938 SÆBØVÅGEN
tlf 56 37 11 87 / 976 91 978 /
952 39 005
kimasto@online.no

Varamedlemmer:

Leder Rhodo Vest
Tor Jan Ropeid
Løtveitveien 2,
5151 STRAUMSGREND
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Leder Rhodo Sør-Vest:

Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 51 59 15 83 / 991 07 317
frostestadtor@gmail.com

Leder Rhodo Sør:

Audun Arne
Eikeveien 3
4824 BJORBEEKK
tlf 37 09 49 40 / 975 40 021
auduarne@frisurf.no

Leder Rhodo Øst:

Haavard Østhagen
Stordamveien 21B
0671 OSLO
tlf 22 27 65 04 / 917 46 923
haavard.godlia@gmail.com

Medlemsregister:

Kirsten M. Storheim
Radøyvegen 448
5938 SÆBØVÅGEN
tlf 56 37 11 87 / 976 91 978 /
952 39 005
kimasto@online.no

Frøforvalter:

Jan Valle
Krokjen 68
5912 SEIM
tlf 955 25 596
jankvalle@yahoo.no

Internettredaktør:

Vidar Winsnes
vivins@online.no

Lapprosen

utgis av Den norske
Rhododendronforening
Postboks 1325, 5811 BERGEN

www.rhododendron.no

Bankkontonummer: 3411 26 52622
IBAN: NO93 3411 2652 622
BIC/SWIFT: DNBANOKK

Trykk: ERAtrykk as – tlf 55 94 00 05

Redaksjon

Tor Jan Ropeid
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Neste nummer

av Lapprosen kommer i november 2017.
Stoff til bladet må være
redaksjonen i hende
innen 16. oktober
2017.

Stoff og bilder – i så
høy oppløsning som
mulig – sendes til
redaksjonen, se
adressen til
venstre.

Rhododendron i nord

Tekst og foto (hvis ikke noen annen er nevnt): Kristian Nyvoll

Rhododendronsamlingen i Tromsø arktisk-alpine botaniske hage

Kristian Nyvoll er ledende forskningstekniker ved Tromsø arktisk-alpine botaniske hage. I denne artikkelen viser han at det er fullt mulig å dyrke et bredt utvalg av rhododendron i våre nordlige landsdeler. Vi håper at artikkelen hans kan inspirere hageeiere i Nord-Norge til å eksperimentere med dyrking av rhododendron i sine hager.

«La vestlendingene få holde på med rhododendronene» – ofte nok har jeg åpnet foredrag og omvisninger i Tromsø arktisk-alpine botaniske hage med dette sitatet. Det var en gammel nestor innen nordnorsk hagebruk som gav dette svaret til en hagevenn en gang på 80-tallet. Antagelig var det et klokt svar med tanke på de sortene og på den plantekvaliteten som da var tilgjengelig. I *Sortsliste for Nord-Norge* utgitt i 1989 er det ført opp rundt 40 arter og sorter av rhododendron, 140 av roser. Hageselskapets bok *Hagen i nord* fra 1979 nevner kun én som er under

«utprøving». Det er lenge siden jeg har sett rhododendron med lange hvite vinterskudd, men noe av sortimentet som frembys i nord-norske hagesentrene kommer fort i kategorien sommerblomster. Vår hagevenns gryende interesse for rhododendron lot seg heldigvis ikke konvertere over til stauder, roser og rips, og i søket etter planter kom han i kontakt med Arnulf Ringstad. Erfaringene fra Gjøvik viste seg å være aktuelle også for dyrking i Tromsø. Flere viste seg fullt hardføre, og da Botanisk hage ble åpnet i 1994, var det med en

egen samling av rhododendron og lyngvekster. Ringstad Planteskole og Glendoick Plant Nursery har opp gjennom årene vært hovedleverandører av planter til samlingen, men også nord-norske Dragland-, Lundmo-, og Skavberg Planteskole har levert rhododendron til Botanisk hage. De siste årene har vi også lest sortslistene fra Ole Jonny Larsen med stor interesse. I mangel av egen planteskole har Botanisk hage vært helt avhengig av disse leverandørene i oppbyggingen av vår samling. Både for Botanisk hage og den jevne hagedyrker er tilgangen til godt plantemateriale en flaskehals. «Riktig plante på riktig sted!» var den gamle nestors mest brukte slagord, det gjelder fremdeles i dag.

Klimatiske faktorer

Kyst- og fjordstrøkene i nord byr på store kontraster i klima. Selv over små avstander kan variasjonen være betydelig. Vegetasjonen er en markør i så måte. Arter som i sør hører til fjellfloraen, finner man voksende helt ned til havnivå i nord. Klimatiske faktorer som nedbør – regn og snø – frost og kulde, vekstdøgn og varmesum gjennom sesongen er alle faktorer som påvirker vegetasjon og vekst. Dette er rammene for hva som slår rot og etablerer seg når vi introduserer nye planter i Botanisk hage. I Tromsøregionen er det store forskjeller mellom ytre kyststrøk, fjordbotnene og dalene innenfor. Fjordene og sundene rundt Tromsø

Rhododendronsamlingen i Tromsø arktisk-alpine botaniske hage

fryser ikke til om vinteren, og den offisielle kulderekorden er kun – 18,3 grader. Fjordbotnene og dalene i Indre Troms kan ha sammenhengende uker med 20-30 minusgrader. Nattefrost fra begynnelsen av september er normalen for Troms. I Tromsø skjer dette sjelden før i slutten av oktober. For introduserte planter, som kan ha daglengdepåvirket vekst avslutning, gir disse ukene nødvendig tid til avmodning.

Kystpåvirkningen er ikke sterkere enn at vintrene som regel byr på et stabilt snødekke. Dyp tele er derfor sjelden et problem. Dette er gunstig når snøen smelter om våren. Røtter får raskt tilgang på vann. Snødekke kombinert med moderat vinterkulde er en gunstig effekt av hav og kystklima. Skyer, tåke og nedbør fra vest er med på å senke temperaturen om sommeren. Temperatursummen gjennom vekstsesongen er under optimalen for mange arter og sorter. Dette gir seg utslag i svakere vekst og blomstring. For hoveddelen av det tilgjengelige sortimentet er det så langt under optimalen at plantene ikke vokser og utvikles. De svekkes og dør etter noen sesonger. Underlig

er det når en plante trives i en hage, men står og sturer i nabohagen. Ved nærmere ettersyn kan årsaken tilskrives at planten står plantet inntil en sørvegg, inntil en stor stein, at der er store trær som blokkerer trekken fra nordvest, eller at hagen heller mot sør.

Tromsø arktisk-alpine botaniske hage ligger på østsiden av Tromsøya, godt i le for de sterkeste vindene. Rhododendronsamlingen er plassert i en sørøstvendt skråning, med 10-20° helning. Det er lysåpent og soleksponert fra klokken 03:00 til 19:00 om sommeren.

Samlingen ble først bygd opp med torvblokker. Dette fungerte dårlig ettersom besøkende tråkket og trødde i stykker blokkene og skadet plantene. Allerede i 1997 var det nødvendig med en restaurering og utvidelse. Da ble det plassert ut flere lass med kampesteiner, og stiene ble oppgradert med flate tråkksteiner.

Noen ord om jord

Porøs og luftig jord med god drenering er målet når vi blander til vekstmedium. Undergrunnsmassene er lag med fin silt oppå fjell. Disse massene har stor evne til å føre vann, og i våte perioder oppstår det små kilder i samlingen. Tradisjonell jordblanding for rhododendron med en stor andel torv blir for kompakt og tung. Vann blir stående, jordtemperaturen holdes lav, og telen tiner altfor sent om våren. Grus, sand, bark, og grannåler er komponenter vi blander inn sammen med kompost og torv. Vi har ikke spesielt fokus på lav surhetsgrad, men søker å unngå kompost og veksttorv med kalk. Grannåler og bark gir en sur jordreaksjon.

Høy andel av grus og sand i jordblandingen gir luft, god drenering, og rask opptining om våren, men også fare for tørke og utvasking av næringsstoffer. En løsning med nedgravde svetteslanger ble forkastet etter gjentatte punkteringer. Vanning utføres nå med vanlige hagespredere, opptil flere ganger gjennom sesongen. Selv med kompost har næringstilgangen vært noe lav. Vi benytter mineralgjødning tilsatt mikronæringsstoff og med lav nitrogenprosent. Frykten er overgjødning med nitrogen som fører til sen avmodning og påfølgende frostskafer. Gjødning tidlig i juni har gitt bedre nyvekst og revegetering.

Beskjæring og pinsering

Blomstring kan variere mellom ulike sesonger, påfølgende tendens til frøsetting varierer også. Så langt har vi kun fått spiring av frøplanter rundt *Rh. aureum*. Rik blomstring og begynnende frøsetting viser seg problematisk i noen tilfeller, siden kvister og skudd stagnerer i vekst. Vi søker å bryte av begynnende frøstander så tidlig som mulig siden dette fremmer ny skudvekst. Resultatet ser vi i bedre forgreining og færre tørre kvister. Frodig bladverk fører i neste omgang til rikere knoppsetting.

Gjennom vinteren kan det oppstå lag av skare og is i snøen. I mildværsperioder når snøen synker sammen, er det fare for at kvister og greiner flekkes av. For planter med tynne kvister og svake greinvinkler er det nødvendig å sette opp stokker for å bryte skarelagene.

Annen beskjæring blir nødvendig når greiner vokser ut i stiene. Busker som vokser og økende antall besøkende fremtvinger også omplantninger. Arealet i samlingen er begrenset og en utvidelse kan bli nødvendig for framtidige nyervervelser.

Plantevern

Plantevern består i all hovedsak av ugrasluking. Fuktige sesonger og vanning gjør at ugrasfrø spirer gjennom hele sesongen. De fleste buskene har potensial til å vokse seg høyere enn ugraset, men grunt rotsystem og åpent bladverk kan gjøre dem sårbare selv for småvokste ugressarter. Vi bruker kjemiske plantevernmidler, bl.a. fortennet eddik som et svimiddel. Vi har benyttet ulike barkprodukter som jorddekke, men kun tynne lag pga. forsinket opptining om våren. I de andre samlingene er det sand og grus som gjelder, og nå som eksperiment rundt noen rhododendron. Termisk bekjempelse med gassbrennere utføres med håp om at frø i overflaten også ødelegges. Denne bekjempelsen er mest effektiv i tørre og varme perioder, da med fare for brann inne i buskene. Små ovale hakk i bladkanter avslører beiting av voksne snutebiller. Dette er ubetydelige skader fra de voksne insektene, men larvene som gnager på røtter er et problem! Ikke et stort problem for etablerte rhododendron med finforgreinet rotnett, men vi har trolig mistet planter av primula på grunn av larvene. Et kraftig angrep av frostmålere i 2014 fremtvang en omfattende sprøyting med insektmiddel. Målerlarvene åt først opp blomsterknopper deretter de nye bladene.

Rhododendron i Tromsø arktisk-alpine botaniske hage

Et røft overslag antyder at vi nå har over 200 aksesjoner – arter og sorter av rhododendron i Botanisk hage. I Rhododendronsamlingen har vi også planter innen slektene *Andromeda*, *Cassiope*, *Kalmia*, og *Phyllodoce*. Her ønsker jeg spesielt å fremheve den riktblomstrende *Cassiope*-hybriden 'Randle Cooke' utplantet allerede i 1993, *Phyllodoce*-hybriden 'Flora Slack', slektshybriden \times *Phyllothamnus erectus*, samt *Kalmia polifolia* – alle disse er riktblomstrende og har dannet fine matter. Røsslyngsorter er blitt utplantet, men noen døde og andre ble fjernet på grunn av uryddig og svak vekst. Rhododendronslekta er både rik på arter og vekstformer. Ulike klassifiseringssystemer har blitt utformet gjennom årene. Vi forholder hos i all hovedsak til revisjonen og systemet fra Royal Botanic Garden Edinburgh. Feltobservasjoner og DNA-studier bidrar fremdeles til ny forståelse og omtolkning av både arter og slekter. Basert på Edinburghrevisjonen er fire underslekter representert med arter og kultivarer i Tromsø.

Therorhodon-underslekta føres med 2-3 arter, vi

Rh. camtschaticum Foto: Arve Elvebakk

har kun planter av *Rh. camtschaticum*, vakre rosa, røde og hvit blomstrende former. I *Panarctic Flora* argumenteres det for at *Therorhodon glandulosum* (syn. *Rh. camtschaticum* ssp. *glandulosum*) bør stå som egen art. Dette grunnes bl.a. med konstante karaktertrekk og mangel av intermediære former. *Th. glandulosum* står høyt på ønskelista vår siden denne vokser godt inn i arktiske områder både i Alaska og Sibir.

Pentanthera-underslekta er heller ikke representert med mange arter i Tromsø, men tre seksjoner dekkes. *Rh. canadense* (Rhodora-seksjonen) oppgis å kunne vokse til om lag 1 m, hos oss er plantene knapt 30 cm høye. De blomstrer for øvrig vakkert, mørkt rosa på naken kvist. *Rh. luteum* (Pentanthera-seksjonen) vokser også greit, og har strukket seg noe mer til om lag 50 cm. De blomstrer jevnt

Rh. canadense

Rh. luteum

Rh. luteum med høstfarger

alle sesongene, dufter og får svært vakre høstfarger før bladene faller av om høsten! *Rh. albrechtii* (Sciadorhodon-seksjonen) er nylig utplantet i Botanisk hage, og sammen med *Rh. schlippenbachii* tåler de Tromsø-vinteren, men varmesummen gjennom vekstsesongen blir noe knapp.

Rhododendron-underslekta føres gjerne opp med to seksjoner. Pogonanthum-seksjonen er representert med artene *Rh. anthopogon*, *Rh. cephalanthum*, og *Rh. primuliflorum*. Jeg anser disse artene som etablerte i Botanisk hage, men det er kun en hvitblomstrende form av *Rh. primuliflorum* med innsamlingsnummer KGB 447 som har vokst opp og blomster jevnlig. Dette plantematerialet ble funnet i 4500 m høyde på Beima Shan.

Rhododendron-seksjonen kan føres opp med 28 underseksjoner (grupper), som da også inkluderer slekta *Ledum*. Imidlertid er kun åtte av disse underseksjonene representert med arter i Tromsø.

Alperosegruppen favner artene som definerer rhododendronslekta. Alpeartene *Rh. ferrugineum* og *Rh. hirsutum* vokser og blomstrer rimelig bra i Botanisk hage, men sammenlignet med østeuropeiske *Rh. myrtifolium* taper de stort! Denne arten er en av de beste i Botanisk hage. Tett og vakkert bladverk, 40-50 cm høy, rik og årviss blomstring er faktorer som taler for denne arten! Dessverre

Rh. myrtifolium

har jeg omtrent aldri sett denne på noen salgslister. Lapprosegruppen er artsrik og omfavner de fleste artene i Rhododendron-underslekta (Lepidote). Dette gjenspeiles også etter hvert i Tromsø. Status er nå 11 arter, noe høyere når man inkluderer underarter, og sorter. Noen få er fra hagens første år, etablert på 90-tallet, men de fleste er forholdsvis unge. Lapponica-artene er småbladete, gjerne med dvergvekst. Dette gjelder også vår egen viltvoksende lapprose (*Rh. lapponicum*). Det er ikke en ubetydelig glede når man med fylte støvler, vassende over den siste snøfonna, oppdager små ametyster bortetter rabben. Vi har gjentatte ganger forsøkt å gjenskape den samme gleden i Botanisk hage ved å transplantere planter fra naturen. Jeg blir fristet til å sammenligne dette med historier om ubesvart kjærlighet, men håpet om en «Silver lining» er der ennå. Andre har nemlig klart det! Lapprosa karakteriserer vi som en arktisk-alpin art. Den er ikke uvanlig i fjellene nær Tromsø, da på bergarter med spor av kalk. I Lyngen er det lokaliteter hvor man finner den voksende ned til sjøen. Lapprosa har den største utbredelse av artene i denne gruppa. Vi håper og tror at

Rh. nitidulum var. *omeiense*

'Frosthexe'

den østlige underarten ssp. *alpinum* endelig har etablert seg! Det samme gjelder *Rh. fastigiatum*, *Rh. nivale*, og *Rh. tapetiforme*. Av de første aksesjonene utplantet på 90-tallet er det *Rh. nitidulum* var. *omeiense* som har vokst seg til finest og mest karakteristisk – klistret inn mot sørsiden av en steinblokk. Fuktige vintrer gir «snøsopp» som dreper blad og årskudd. Store steiner like inntil synes å være avgjørende for etablering og vekst. Av Lapponica-hybrider anbefaler vi 'Frosthexe', men også denne blir angrepet av sopp.

Finnmarksporsgruppen (*Ledum*) blir en parallell til lapprosa. Omplanting av finnmarkspors (*Rh. tomentosum*) fra naturen har ikke vært spesielt vellykket. Planter fra indre Troms og Finnmark lever, men har ikke utviklet seg til fine planter. Derimot er grønlandspors (*Rh. groenlandicum*) godt etablert og dekorativ.

I Caroliniana-gruppen finner vi kun *Rh. minus*. I Botanisk hage er den om lag 50 cm høy og 1 m bred. Buska har en noe uryddig vekst, men blomstrer rimelig jevnt. Sortene 'Charme La' og 'P.J. Mezitt' er heller ikke bedre enn foreldrearten. Verken *Rh. minus* eller *Rh. 'P.J. Mezitt'* klarte å etablere seg i Alta.

Rh. dauricum (Rhodorastra-gruppen) er kjent som en vinterherdig art, og det finnes store busker i privathager i Tromsø. Flere forsøk med *Rh. mucronulatum* har så langt ikke vært vellykket.

Saluenensia-gruppen er ganske komplett med arter og underarter i Botanisk hage. Plantene er fine, kompakte, med jevn og ganske rik blomstring. De er heller ikke så utsatt for «snøsopp» sammenlignet med Lapponica-gruppen. Det blåduggete bladverket til *Rh. calostrotum*

Rh. calostrotum ssp. *riparioides* 'Rocks Form'

ssp. *riparioides* 'Rocks Form' er spesielt dekorativt! De første artene i Triflora-gruppen ble først utplantet i 2011. Av fire arter anser jeg kun *Rh. ambiguum* som veletablert. Vi mottok sorten 'Golden Summit'. Denne har blomstret rikt hvert år.

Uniflora-gruppen er heller ikke spesielt artsrik. I Tromsø dyrker vi *Rh. pumilum* og *Rh. pemakoense*. Førstnevnte er virkelig en miniatyrplante! Den ble utplantet i 2010, og de nye skuddene strekker seg knapt 0,5 cm pr. år. Kanskje skyldes det stress – men den blomstrer med 4

- 5 blomster hvert år. Størrelsen gjør at den raskt kan bli begravd av blader fra andre planter. *Rh. pemakoense* ssp. *patulum* er også en miniatyrart hos oss, men den vokser noe raskere og danner tuer. Blomstringen tenderer mot å være rik annet hvert år. Begynnende frøsetting taper så plantene for energi. Jeg frykter at det også medfører dårligere overvintring. I alle fall har det vært vintrer hvor plantene har fått større skader og trengt flere sesonger før de har vokst seg til igjen. Hybriden 'Charme La' har vakker blomstring, men vekstformen er uryddig.

Rh. calostrotum ssp. *keleticum*

Rh. ambiguum 'Golden Summit'

Hymenanthes (Elepidote) – underslekta har én seksjon, **Pontica**. I Botanisk hage er det videre 12 underseksjoner (grupper). Flere av disse gruppene har kun en kort historie

Rh. pseudochrysanthum

Rh. pachysanthum

i Troms, og er representert med få arter. Dette innebærer at plantene ennå er ganske små og dekket av snø om vinteren. De har heller ikke begynt å blomstre.

Argyrophylla-gruppen er en av disse nye gruppene der *Rh. insigne* er eldst og representert med én plante, utplantet i 2010. Denne vokser ganske sakte og er kun 50 cm høy. *Rh. argyrophyllum* med underarter framviser imidlertid jevn og god vekst.

Campanulata-, Fulgensia-, Glischra-, og Lanata-gruppene kan alle oppsummeres på samme måte som Argyrophylla; ingen av plantene er eldre enn 5-6 år. De er ennå ganske lave og har ikke vært utsatt for spesielt strenge vintrer, men vekst og utvikling hos enkelte arter er meget lovende. Bladverket er godt utviklet, og de avmodner med endeknopper i god tid før frostnettene setter inn.

Hva har så vært beveggrunn for disse anskaffelsene? Observerte eksemplarer i andre hager, pene bilder, mer og mindre kvalifiserte gjetninger, noen ganger basert på omtale i bøker og salgslister.

Rh. williamsianum (Williamsiana-gruppen) er kun representert med hybrider, sortene 'Jackwill', 'Mimas Grand Pré' og 'Tromba'. De førstnevnte har utviklet seg fint, er nå brede og ca. 50 cm høye. De blomstrer rikt og har mange vakre trekk fra *Rh. williamsianum*, men selve arten har vært prøvd flere ganger uten hell.

Fortunea-gruppen har også fått flere nye tilskudd de siste

årene. Særlig krysser jeg fingrene for *Rh. platypodum* og *Rh. yuefengense*! Imidlertid er nyanskaffelsene her basert på erfaringer med andre arter. *Rh. orbiculare*, *Rh. oreodoxa* og *Rh. vernicosum* overlevde skrekkvinteren 2009/2010. Den eldste av disse er *Rh. vernicosum* med innsamlingsnummer KGB 154, utplantet i 2000. Denne har etter hvert begynt å blomstre, men får bladskader enkelte vintrer. Plantematerialet ble samlet inn på 3900 m høyde i Yunnan.

Maculifera-gruppen er representert med åtte arter i Botanisk hage. Seks av disse ble anskaffet i 2014. En av de fineste plantene vi har i rhododendronsamlingen er *Rh. pseudochrysanthum*, utplantet i 2003. Vi mottok denne fra Glendoick med innsamlingsnummer 'RV72003'. De nevner den som den mest kompakte og kortvokste av alle introduksjoner. Dette stemmer godt, vår plante har knapt blitt 20 cm høy, men er tett og har fin fasong. De siste årene har den så smått begynt å blomstre. At planten opprinnelig kommer fra Taiwan vekker oppsikt! Det samme tror jeg vil skje med *Rh. pachysanthum*. Også denne er fra Taiwan. Fra O.J. Larsen har vi en plante med brunt indument på oversiden av bladene. Denne har utviklet seg fint siden 2009. Fra Glendoick har vi mottatt en form med sølvaktig grått indument på bladoversiden. *Rh. pachysanthum* hevdes å være en av de vakreste «bladartene», dette er også noe vi begynner å se i Tromsø. Plantene i Neriiflora-gruppen preger hele samlingen når de blomstrer med kraftige rødnyanser! Det er de kjente sortene 'Baden Baden' og 'Scarlet Wonder' som i hovedsak gjør dette, men også andre hybrider klarer seg godt og bidrar til skuet. Vi har i overkant av 10 arter inkludert underarter og former. Flere av disse har vært med oss siden samlingen ble etablert. Som den beste

Rh. chamaethomsonii

arten innen gruppa vil jeg føre *Rh. chamaethomsonii*. Den har bortimot krypende vekst, blomstrer jevnt og rikt med store røde klokker. Den blomstrer fra siste halvdel av mai sammen med *Rh. forrestii*. Om noen år har jeg kanskje endret mening. *Rh. microgynum* viser seg stadig mer som stødige planter. Plantene er nå ca. 30-40 cm høye og har fin blomstring. *Rh. dichroanthum* ssp. *apodectum* skiller seg fra de andre med sine oransjegule blomster, men vokser ellers bra.

Campylocarpa-gruppen framviser noen av våre vakreste busker! I Botanisk hage har vi tre arter, *Rh. campylocarpum* ssp. *caloxanthum*, *Rh. souliei* og flere ulike kollektorer av *Rh. wardii*, samt *Rh. wardii* var. *puralbum*. Vi må avlegge

Rh. phaeochrysum

Rh. souliei Foto: Arve Elvebakk

Rh. wardii L & S HP

Rh. wardii KGB 692

Rh. 'Arnulf'

Rh. aureum

Rh. wasonii (Yellow form)

Rh. wasonii

Rh. 'Mont Blanc'

Rh. brachycarpum var. *roseum*

Rh. roxieanum var. *parvum*

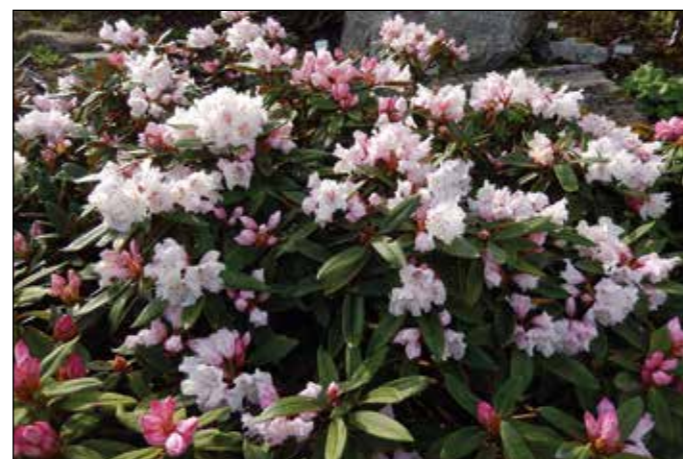
Rh. lacteum

Rh. smirnowii Foto: Arve Elvebakk

Rh. 'Ken Janeck' Foto: Arve Elvebakk

Rh. adenogynum

Rhododendron clementinae × *pronum*

Rhododendron balfourianum

visitt til noen privat hager for å se de fineste eksemplarene av de to førstnevnte. Utvalget av *Rh. wardii* i Botanisk hage viser ganske stor variasjon. Dette gjelder vekstform, og høyde og blomstringstidspunkt som kan skille med 2 uker. Kollekten KGB 692 har rødoransje knopper, men gule blomster. Kollekten L & S HP fra Glendoick har rød ganeflekk. Fra Glendoick mottok vi også den vakre hvitblomstrende *Rh. wardii* var. *puralbum*. Denne er i god utvikling.

Pontica-gruppen er kun representert med seks arter i Botanisk hage. Underarter og varianter gjør tallet litt høyere, men flere har vært prøvd uten å etablere seg. Antallet av kultivarer speiler imidlertid det enorme utvalget som har kommet ut av denne gruppa. «Pontica-plantene» dekker mer enn 30 % av arealet i Rhododendronsamlingen. Flere gode hybrider kunne vært nevnt, men de suverent beste er 'Arnulf' og 'Mont Blanc'. Disse står som representanter for arven etter Arnulf Ringstad. Plantene av *Rh. aureum* er omtrent krypende i veksten. Arten er utbredt i Japan, Korea, Kina og Sibir, hvor den vokser inn i arktiske områder. Hos oss er det den eneste hvor vi har funnet spiring av frø og små frøplanter. *Rh. brachycarpum* er representert med var. *roseum* som er liten og kompakt, og var. *tigerstedtii* som er blant de største buskene i samlingen. Min favoritt blant artene i denne gruppa er *Rh. smirnowii*. Den har fin vekstform, god bladsetting, og mørk rosa blomster. Sorten 'Ken Janeck' vokser bra og har vakker blomstring. Denne føres av noen som en klon av *Rh. degronianum* ssp. *yakushmanum*. Dette er i så fall den eneste klonen av arten som klarer seg i Tromsø. Vinterkulda er ikke problemet, men sen vekststart og tilsvarende sen avmodning gjør at all nyvekst fryser tilbake.

Taliensia-gruppen representerer et gjennombrudd for dyrking av rhododendron i Tromsø. Vi regner med 29

etablerte arter, om lag 40 om vi inkluderer underarter og varieteter. Der andre introduksjoner har blitt svakere og dødd i løpet 1-2 år, har de fleste av artene i denne gruppa etablert seg. Flere har blitt absolutte favoritter. De er kompakte og har fin vekstform. Bladverk og skuddvekst, med og uten indument, gir flott variasjon ut over blomstringsperioden. Blomsterfargene for de fleste går fra rosa til hvitt og kan sammenlignes med epleblomster. Noen dyp-rosa og gule former har vi også. Frimodig påstår jeg at det hele startet med *Rh. adenogynum* i 1993. Disse plantene er ikke mer enn 50 cm høye, men har fylt ut et godt areal. Blomstene er store og vakre, men det er en tendens til rikere blomstring annethvert år. *Rh. bureavii* vokser seg til store busker lenger sør. Med moderat gjødsling er de ikke mer enn 60 cm hos oss. Skuddveksten og det skarpt oransjefargede indumentet gjør dette til bemerkelsesverdige planter. Hybriden 'Teddy Bear' har med seg disse egenskapene. *Rh. phaeochrysum* C12529 har blader som gir meg assosiasjoner til stueplanten *Ficus lyrata*. «Pinnsvinrhododendron» *Rh. roxieanum* er formrik og føres gjerne med flere varianter. Forholdsvis nyanskaffet er var. *cucullatum* og var. *oreonastes*. De eldste plantene av *Rh. roxieanum* var. *parvum* er nå flotte planter, men regnes nå som hybrid med *Rh. proteoides*. Den minste og mest kompakte av taliensiane hos oss er *Rh. proteoides* 'Ascreavie'. I den sammenhengen må også *Rh. wasonii* nevnes – kompakte og runde planter, og en form med gule blomster. En annen gulblomstrende art er *Rh. lacteum*. Vi har en plante igjen. Den ble innsamlet i 4000 m høyde på Chang Shan i Yunnan. Innsamlingsnummeret er KGB 806. For meg en dyrebare plante!

Dette har blitt et forsøk på å skrive seg igjennom rhododendronsamlingen i Tromsø arktisk-alpine botaniske hage. Selv om teksten har blitt lang, håper jeg bildene kan friste til et besøk. Velkommen!

Bli rhododendronhybridisør!

Tekst og foto: Ole Jonny Larsen

Min beste hybrid så langt. *R. dichroanthum* × ('Hotei' × *lacteum*)

Å lage sine egne rhododendronhybrider er faktisk ganske enkelt. Det eneste en må beherske er å drive rhododendron fram fra frø, og det er også en kunst som kan læres. Her kommer et lite innføringskurs.

R. 'Vegard', kalt opp etter et av barnebarna.

En hybrid er en krysning, enten mellom to arter, mellom en art og en hybrid eller mellom to hybrider. Det kalles også rett og slett for et kryss. Det er laget hundretusenvis av kryss, og over 30 000 hybrider er registrert med navn, men ennå kan det lages svært mange kryss som ikke har

Min beste gulblomstrende hybrid, hemmelig oppskrift!

blitt gjort før. Selv har jeg laget en hybrid for hvert av mine fire barnebarn, og de er helt unike – og aldri til salgs. Håpet er selvsagt at planten skal stå i hagene deres i framtida, og at de skal huske sin gamle farfar når den blomstrer.

Der er noen enkle regler en bør følge. Lepidote arter/sorter (enkelt sagt: dvergarter) skal krysses med andre lepidote. Elepidote («vanlige» rhododendron med store blad) skal krysses med andre elepidote. Og azalea skal krysses med azalea. Det finnes unntak, men for nybegynneren kan en se bort fra det. Enklest er det å begynne med to vanlige store rhododendron, det er lettere å håndtere blom-

Det store begeret her kommer fra den sjeldne arten *R. catacolum*.

Jeg prøvde meg på å krysse *R. nakaharae* med en annen japanazalea, men jeg synes det er en svært vanskelig gruppe å lage noe annerledes i.

R. cinnabarinum × *edgeworthii*. Overraskende hardfør selv med en såpass frostfølsom «far».

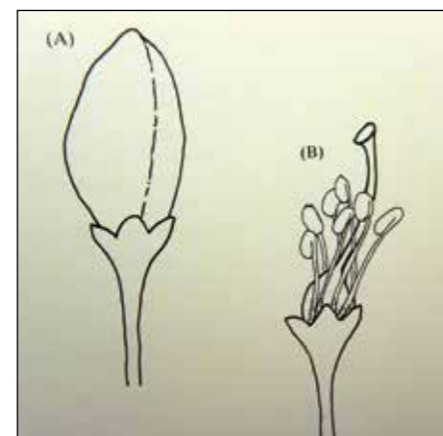

R. edgeworthii × *calostrosum*, et uvanlig kryss som har vist god hardighet og får store blomster. Den er ikke nok utprøvd ennå.

vikende (recessivt). Et kryss mellom en art og en hybrid vil gi mange ulike avkom, og kryss mellom to hybrider vil resultere i enda større variasjon, for her er mange arter involvert i genene fra langt tilbake.

En liten advarsel: Ikke forvent at du vil skape noe revolusjonerende nytt som ikke er sett før. Planten(e) vil være unike for deg og dem du deler dem med, men det meste vil ligne på noe som er kjent fra før. Og du skal definitivt ikke begynne å registrere hybridene dine i internasjonale register etter første forsøk. Gi dem gjerne et privat navn, og kos deg med dine egenproduserte hybrider som ikke noen andre har. Husk at alle synes best om sine egne barn, også om de ikke er av de vakreste.

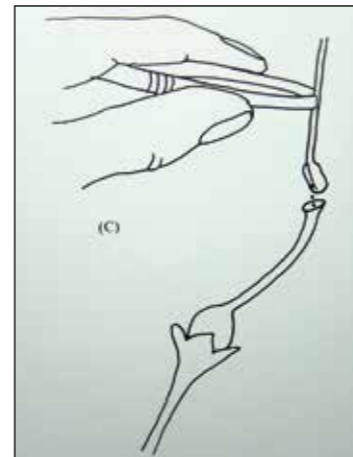
Når du skal lage din første hybrid, trenger du pinsett, merkelapper og notatbok, det er alt! Du velger en plante med blomster i ballongstadiet, dvs. blomster som er nesten åpne, men ennå ikke er så åpne at pollinerende insekt har klart å komme inn (fig. 1). Du plukker av alle kronblad og støvbærere. Er det mange blomster i klasen, kan du fjerne de som er minst modne slik at du står igjen med 5-6 stk. Hvis støvbærerne har begynt å slippe ut pollen (hvite «tråder» fra pollenknappen), er det viktig at du ikke får noe av det på arret, da blir det incest! Til slutt står blomsterbunnen med fruktemnet igjen med griffel og arr pekende rett opp. Nå merker du greina rett under blomsten med en sløyfetikett eller lignende og skriver på hvilke planter du krysser, samtidig noterer du det inn i notatboka di. Morplanten, den det pollinereres på, skal stå først, eksempelvis slik: *R. wardii* × 'Cunningham's White'.

Hvis arret nå er fuktig/klissete, tar du med pinsetten en

sterdeler som støvbærere, griffel og arr på en stor blomst enn på en liten, og de er mye lettere å så enn de små dvergartene.

Om en krysser to arter, vil en få ganske ensartet avkom som er en mellomting mellom foreldrene. To arter med indument gir avkom med indument og omvendt om begge er uten indument. Arter der den ene har indument og den andre ikke, vil mangle indument fordi genet som gir indument er

ter noen uker vil en se om krysset har «tatt seg», altså om frøene er befrukta og har begynt å vokse. Det ser en på at det kommende frøhuset fremdeles er grønt og friskt i stedet for at det har begynt å visne, og at det har begynt å vokse. Neste punkt kommer først langt utpå høsten når frøa er modne og skal samles inn. Da må en følge med slik at frøhusene ikke sprekker opp og tømmer seg før en får tatt vare på de dyrebare frøa til sine første hybrider. De kan såes med en gang, eller de kan tørkes og oppbevares i en fryser i mange år. Det er best å pakke dem i aluminiumsfolie som så igjen kan legges i en liten zip-pose i en boks eller et glass med lokk. Skal de oppbevares kort tid, f. eks. fra oktober da de ble høsta, til en har tid å så dem i januar, kan de ligge i kjøleskapet.

Så står du der da, med dine første selvkryssa frø med sin unike genkombinasjon av masse spennende muligheter og er klar til å så dem. Det skal også læres, men det

støvbærer fra den planten du har valgt som far og gnir pollen på arret (fig. 2). Denne prosessen skal du gjenta etter et par dager, da har som regel arret blitt fuktig og klart hvis det ikke var det første gang. Det er ikke nødvendig å dekke til arret etter pollinering, insekter vil ikke fristes av en blomst uten kronblad.

Så skal en bare smøre seg med tålmodighet. Et-

får være tema for en seinere artikkel. Det finnes mange oppskrifter på nett om hvordan det gjøres.

Proffene trekker opp hundrevis av planter fra hvert kryss for å kunne velge den eller de beste når de blomstrer. Det krever mye plass og lang tid og er selvsagt umulig for oss amatører som ikke har tilgang til uendelige areal. Vi får nøye oss med å dyrke fram 10-15 planter av hvert kryss. Det blir spennende år før den første blomsten viser seg, og den tida kan en gjerne bruke til å lage flere hybrider. De store hybridisørene pleier litt galgenhumoristisk å si at det å lage egne hybrider gir ti år med en glede og en dag med skuffelse, og det er den dagen hybriden blomstrer for første gang. For en amatør med førstegangsblomstring av egne kryss, tror jeg uansett den dagen blir en stor opplevelse.

(Takk til Peter Cox som har latt *Lapprosen* få bruke strektegninger fra boka *The Cultivation of Rhododendrons*.)

R. dendrocharis × *pemakoense*. Fin plante, men altfor lik foreldrene.

Mitt beste forsøk på å lage en oransje hybrid.

Många nyanser av rött...

Tekst og foto: Bengt Karlsson

Rhododendron ochraceum

Det finns en uppsjö av röda hybrider på marknaden. Gamla klassiska hybrider från 1800-talet med arboreum-blod till de nya moderna röda gjorda av hybridmakare i USA och Europa, som ex den skicklige plantskolemannen Hans Hachmann och andra! Många har lämnat röda bidrag! Färgkvaliten eller rättare sagt "rödheten" varierar dock! En del är verkligen röda i ordets rätta bemärkelse, medan andra som kallas röda drar iväg åt det blå eller rödrosa hållet, som ex den kända 'Nova Zembla' med sin blåstickighet.

Röda föräldrar

Rödhet kan uppnås på många olika sätt. Rödhet i hybrider kan åstadkommas genom att man blanda in en mängd rödgivande arter som *R. sanguineum*, *R. haematodes*, *R. forrestii repens*, *R. ochraceum*, *R. strigillosum* eller varför inte den klassiska *R. arboreum*. *R. thomsonii* får väl också räknas till rödgivarna. Jag har under åren samlat

både "egentillverkade" och kommersiella rödblommade hybrider i min trädgård: 'Henry's Red', *calophytum* × *forrestii repens*, 'Firestone', 'Blinklicht', 'Rödhätte', *calophytum* × *sanguineum haemaleum*, *yakushmanum* × *sanguineum*, 'Cortez', 'Cinquero' för att nämna några. Mitt korsningsspår är framför allt primärhybrider dvs art × art. Jag föredrar "säkre kort". Resultat: alla röda varierar i rödhet!! Många har tidiga föräldrar och blommor därför tidigt i april och maj! De är med ett vackert uttryck en sorts vårens budbärare om vad som skall komma senare.

En röd-svartblommade art

Det finns en hybrid som enligt mitt förmenande slår det mesta, nämligen 'Crimson Pippin', en korsning mellan *R. degrobianum* ssp. *yakushmanum* × *sanguineum* ssp. *sanguineum* var. *haemaleum* och som kan ståta med nästan en rödsvart blomma, som visserligen "fejdar" lite under blomningstiden men som ändå lyckas behålla större del-

R. yakushmanum × *sanguineum*

R. 'Cinquero'

en av sin äkta röda färg i klockorna. Den är gjord av den kände hybridisören Larsen 1966 och är god för ca -23C. En långsamväxande korsning som blir ca 1 m på tio år och blir mera bred än hög! Det är förvånande att *R. san-*

R. 'Crimson Pippin' × *sanguineum* ssp. *sanguineum* var. *haemaleum*

R. 'Crimson Pippin' × *sanguineum* ssp. *sanguineum* var. *haemaleum*

guineum ssp. *sanguineum* var. *haemaleum* inte används oftare bland hybridisörer. Arten är hemmahörande i Yunnan på ca 3000 meters höjd. SBBE 2010 års expedition hittade arten i full blom på ett av Yunnans många berg.

'Crimson Pippin' × *sanguineum* ssp. *sanguineum* var. *haemaleum*

Den rödsvart nästan lite sorgsna färgen tilltalar mej mycket. Och vem vill inte se en svart-röd eller snarare röd-svart hybrid i sin trädgård? Sagt och gjort. Jag korsade 'Crimson Pippin' (*yakushmanum* × *sanguineum* ssp. *sanguineum* var. *haemaleum*) F1 och tryckte in haemaleumpollen en gång till F2, för att (hoppades jag) kunna åstadkomma en näst intill svart hybrid. Gick det? Nja, det lyckades väl bara till hälften. Blomman blev aningen mer svarttonad än 'Crimson Pippin', men förlorade samtidigt en del i hårdighet. Den har dock överlevt flera vintrar i min trädgård visserligen med lite darr på ribban men ändå!

Heat of Spade

Namnfrågan? Vad skall man nu kalla en sådan hybrid? Heat of Spade? Ibland tryter fantasin. Kom gärna med förslag på passande namn som kan lyfta hybriden rent namnmässigt. Namn har ju som bekant en viss förmåga att förtrolla och upphöja. *Nomen est omen* som romarna brukade säga. Namn är alltid ett förebud om vad som skall komma...

Hybridisera mera!!!

Vänliga hälsningar
Bengt Karlsson Svenska Rhododendronsällskapet

Bergen:

Norges rhododendronhovedstad

Tekst: Hartwig Schepker, Bremen Oversatt fra tysk av Tor Jan Ropeid

Kultivarsamlingen i Arboretet på Milde Foto: Bjørn Moe

I juni 2016 var Rhodo Vest vertskap for fire representanter for den tyske rhododendronforeningen. Den følgende beretningen om turen og de mange overraskende rhododendronmøtene i og omkring Bergen ble trykket i bd. 22 av foreningens tidsskrift Rhododendron und Immergrüne. Vi har fått tillatelse av forfatteren til å oversette artikkelen som gir et interessant og overraskende innblikk i hvordan den vestnorske rhododendronverdenen fremstår for tyske rhododendronentusiaster.

Det kan ikke herske noen tvil om at Bergen bærer denne betegnelsen med rette. Allerede i 1957 gir Wendelbo i en artikkel i Det tyske rhododendronselskapets årbok et portrett av «Porten til fjordene» som sentrum for rhododendronbeplantninger i Norge. Så tidlig som i slutten av 1890-årene plantet man de første rhododendronene i Bergens botaniske hage, den nåværende Muséhagen (Jørgensen, 2003). Med sitt milde klima og store nedbørsmengder (gjennomsnittlig 248 nedbørsdager i året),

som har gitt byen den uoffisielle tittelen «Europas mest regnfulle storby», er byen forutbestemt til dyrking av rhododendron.

I Bergensområdet finner man i tillegg til eldre anlegg som er beskrevet av Batta (1975) og Jørgensen (2003) et imponerende antall privathager hvor medlemmer i Den norske Rhododendronforening har bygget opp forbløffende omfangsrike samlinger. Det er lett å fylle dagene med hagebesøk og å avrunde disse med spaserturer gjennom det

tiltalende bysentrumet (bl.a. med Bryggen som står på UNESCOs liste over verdens kulturarv.) Kronen på verket er en utflukt til Vest-Norges fantastiske naturlandskap som er spekket med isbreer, fosser, strie elver og fjorder. Etter innbydelse av Tor Jan Ropeid, emeritert germanist og leder av avdeling Vest i Den norske Rhododendronforening, besøkte en firemanns stor gruppe fra Tyskland i midten av juni 2016 de mest severdige hagene i og omkring Bergen. Allerede under turen fra flyplassen til sentrum får man et første inntrykk av hvilken rolle alltidgrønne rhododendron spiller for Bergen. Langs hovedinnfartsåren ble det i 1989 plantet 10 000 rhododendron gitt av firmaet Rieber & Søn. Plantene ble gitt i forbindelse med firmaets 150-års jubileum og også til minne om Fritz C. Rieber som med sin begeistring for rhododendron tok initiativet til at Arboretet på Milde ble dannet og gjorde det mulig at det kunne plantes tusenvis av rhododendron der (Jørgensen 2003). Selv om det er sannsynlig at ikke alle 10 000 planter langs hovedveien ennå er live, kan man ikke unngå å legge merke til mangfoldet av rhododendron i veikanten.

I byen selv finnes det tallrike grøntområder som er pyntet med rhododendron. Ved Lille Lungegårdsvann ligger «Rhododendrariet» som ble åpnet i 1987. Formålet var å vise de artene og sortene som er best egnet for norske forhold. Det lille plantefeltet fremstår i dag som et litt ustelt grøntområde. Betrakkelig mer velstelt og mye mer interessant er derimot den bare 14 mål store hagen ved Naturhistorisk museum. Her står det ennå svært gamle rhododendron som antakelig stammer fra hagens begynnelse ('Cunningham's White', ponticum- og catawbiensehybrider). De fire hjørnene av en senket hage innrammet av vann, blir avgrenset av store *Rh. bureavii* og er flankert av japanske asaleaer som professor Per M. Jørgensen, Norges rhododendronikon og hagens tidligere bestyrer, lot plante. Bak muséet finnes en stor artssamling med innslag av enkelte gamle sorter som ponticumhybriden 'Imbricatum', azaleodendronen 'Glory of Littleworth', men også nyere sorter som 'Bergensiana', 'Kokardia' eller 'Hachmann's Charmant' – et sikkert tegn på Jørgensens gode kontakter med H a c h m a n n s

Å krysse bladfellende rhododendron (asalea) og eviggrønne rhododendron er ikke lett. At resultatet kan bli overraskende bra, viser azaleodendronen 'Glory of Littleworth' i Muséhagen i Bergen. Foto: Hartwig Schepker

planteskole. Et besøk i Muséhagen er en utmerket innfallsport til Bergens rhododendronverden. Her får man et svært godt inntrykk av det brede spektrum av arter som kan dyrkes i Vest-Norges klimatiske sett gunstige kyststrøk. Planter som i Tyskland bare kan dyrkes i svært gunstige områder

eller i veksthus, trives utmerket ved siden av helt hardføre arter. Man ser blomstrende *Rh. macabeum* og *arboreum* rett ved siden av *Rh. ferrugineum*, *oreotrephe*, *pachysanthum*, *schlippenbachii*, *yakushmanum* og mye annet.

Ved Fanafjorden sør for Bergen ligger Milde med arboretet av samme navn. Her finner vi Norges største offentlige rhododendronsamling. Det var den allerede nevnte Fritz C. Rieber som i 1971 muliggjorde opprettelsen av Stiftelsen Det norske arboret. Området er på ca. 600 mål. Her finner vi også Universitetet i Bergens botaniske hage med bl.a. hjemlige nytte- og fjellplanter, en mosehage og en

Rh. 'Satsop Sunrise' Foto: Hartwig Schepker

japanhage. Tresamlingen med arter fra hele verden befinner seg for en stor del i en naturlig furuskog. Rhododendron er plantet i to hovedsamlinger. Sortene finnes i langs hovedveien i Nydalen, artene i Nore Korsdalane. Kultivarene (ca. 600) er sortert gruppevis etter morsart (f.eks. *williamsianum*-, *yakushmanum*-, *mollis*- eller *Knap Hill*-sorter) eller tematisk. Eksempelvis finnes det en rød og en gul gruppe, eller plantninger med azaleodendron, historiske, storblomstrete eller svaktvoksende sorter. Vi treffer på sjeldne amerikanske sorter, som f.eks. 'Satsop Sunrise', som blomstrer svært sent. Noe helt spesielt er «Det nordiske hjørnet» med de (ennå) ikke særlig tallrike skandinaviske sortene som 'Vason', 'Great Dane' eller 'Vigdis'. Informasjonsskilt på norsk og engelsk gir i kortfattet form relevante opplysninger.

Spesielt imponerende er den kjempestore artssamlingen under en skjerm av furutrær. Samlingen består av ca. 300 forskjellige arter som er ordnet i taksonomiske grupper. Det finnes ofte flere kloner av samme art. Plan-

Fra artssamlingen i Arboretet på Milde Foto: Bjørn Moe

tene stammer ofte fra ekspedisjoner som har samlet frø på plantenes naturlige voksested. Det blir raskt tydelig at noen grupper vokser spesielt godt på Milde. Først imponeres man av asaleaer fra *Sciadorhodon*-seksjonen, her anført av de sjeldne *Rh. pentaphyllum* og *quinquefolium*. Den enkeltstående *Rh. nipponicum* gjemmer sine vakre og hengende hvite blomster under nettmønstrete blad. løynefallende er også blomstringen hos *Rh. cerasinum*-formen 'Cherry Brandy', som bare kan påtreffes sporadisk i Tyskland. 'Cherry Brandy' er avbildet på forsiden av dette nummeret av *Lapprosen*.

Taliensia-artene ser ut til å ha funnet seg spesielt godt til rette. Alle arter med vakre blad er representert, til dels med imponerende store eksemplarer: *Rh. alutaceum*, *bureavii*, *elegantulum*, *faberi*, *flinckii*, *pachysanthum*, *roxieanum* var. *cucullatum*, *sphaeroblastum*, *tsariense*, *wiltonii* & Co. Midten av juni er et godt tidspunkt for å studere det vakre bladverket og de forskjellige fargene i indumentet som alt etter alder oppviser tydelige forskjeller. Også storbladede rhododendron, *Rh. balangense*, *heatheriae*, *hodgsonii*, *kesangiae*, *praestans*, *pudorosum*, *rex* ssp. *fictolacteum* og *sinofalconeri*, trives aldeles utmerket. Mange nye plantninger har på bakgrunn av den store nedbørmengden (over 3000 mm i 2015) og milde vintertemperaturer gode utviklingsmuligheter. Samlingen inneholder også mange nyheter og overraskelser, f. eks. de nye artene *Rh. yaoshanense* (Taliensia) og *chihsinianum* (Auriculata) fra Kina eller ett av de største eksemplarene i kultur av den ekstremt sjeldne og langsomtvoksende *Rh. trilectorum* og dessuten matter av *Rh. forrestii* Repens grp. som er minst like flotte som på plantene på sitt naturlige asiatiske voksested. Den som interesser seg for den nordisk flora, kan glede seg over den ville planteveksten i den naturnære og stemningsfulle skogen: linnea (*Linnaea borealis*), olavsstake (*Moneses uniflora*) og perlevintergrønn (*Pyrola minor*) er vanlige, alle tre er rødlisteplanter hos oss. Etter eget utsagn finnes den største privatsamlingen i

De tre bladfargene hos *Rh. sphaeroblastum*: blågrønn bladoverside, brunlig indument på undersiden av fjorårsbladene og hvit behåring på undersiden av de nye bladene. Foto: Hartwig Schepker

Kystlandskapet som omgir Harald Kårtveits hage. Foto: Hartwig Schepker

Norge hos Harald Kårtveit, i mange år leder av Den norske Rhododendronforening. Hans hage ligger på Ågotnes på øyen Sotra vest for Bergen. Terrenget er steinet og for det meste trebart. Vinden er ofte sterk, og med Nordsjøen bare noen hundre meter unna er luften saltholdig – alt dette er ikke akkurat optimalt for den som vil anlegge en rhododendronhage. Dette har ikke hindret Harald i å bygge opp en hage med en samling på 1 500 rhododendron i dette knausete landskapet. Først måtte det plantes trær, og det grunne jordsmonnet måtte forbedres. Det kuperte landskapet har mange små og beskyttede søkk og nisjer, slik at representanter for alle rhododendrongrupper kan finne seg til rette, fra storbladede arter til arter fra høyreliggende fjellstrøk. Spesielt løynefallende er de skrå kystknausene som overalt stikker fram mellom alt det grønne.

Hartwig Schepker lar seg imponere over flott bladverk i Kirsten Marie Storheims hage. Foto: Tor Jan Ropeid

På Radøy finner vi Kirsten og Guttorm Storheims hage, ikke så nær Nordsjøen, men likevel med utsikt til en av de mange fjordene. Mens Guttorm først og fremst er opptatt av å restaurere gamle motorer og å stille dem ut i et eget museum ved siden av huset, er Kirsten primus motor i hagen. Også hun dyrker et bredt utvalg av arter og sorter, bl.a. sjeldenheter som *Rh. trilectorum* eller planter med vakre blad som 'Viking Silver' og 'Queen Bee' eller mindre vanlige sorter som 'Creamy Chiffon' eller 'Cinnkeys'. Naturlige knauser fungerer utmerket som en liten fjellhage. Her har høyfjellsarter som *Rh. calostrotum* Radicans grp. eller perfekt voksende *Rh. camtschaticum* funnet seg vel til rette. Her som i mange andre hager på vestkysten gjør

det milde klimaet ved fjorden det mulig å dyrke *Rh. arborescens* på friland.

Noen medlemmer i Den norske Rhododendronforening har også gitt seg i kast med å lage sine egne rhododendronhybrider. Jan Rune Hesjedal utmerker seg med svært uvanlige primærkryssninger. Han eksperimenterer i sitt kryssningsarbeid bl.a. med *Rh. mallotum* og *proteoides* som hittil har vært lite brukt i kryssningsarbeid. I likhet med mange av sine landsmenn er han spesielt tiltrukket av former med vakre blad som han kombinerer fikt med bl.a. rødbladete viftelønner, eller som han plasserer som solitærplanter på plenen. Imponerende eksemplarer av *Rh. recurvoides*, *chamaethomsonii* og *williamsianum*

Friskt bladverk på *Rh. lepidostylum*

pryder den naturlige bergnabben hvor huset hans ligger. Under vårt besøk var det nye stålblå bladverket hos *Rh. lepidostylum* ikke til å overse. Dette er en art som er svært populær blant norske rhododendronvenner. De hårete bladene overgår nesten de vakre gule blomstene. Også

Rh. 'Elisabeth Lockhardt' i Jan Valles hage. Foto: Hartwig Schepker

Jan Rune forsøker seg på nyheter. Den nye Parishia-arten *Rh. huidongense* har funnet veien til hagen hans. Å finne veien til Jan Valles hage i Seim er ikke lett. På vår vei dit nord for Bergen var til slutt ikke engang vår GPS til hjelp. Skjult i en tett skog godt unna hovedveien dyrker Jan på et bratt område bortimot 250 arter blandet med mange sorter. Også her er vekstforholdene sensasjonelt gode. En *Rh. 'Taurus'*, som ble plantet for drøyt 20 år si-

Det imponerende bladverket hos *Rh. praestans* i Jan Valles hage. Foto: Hartwig Schepker

den, er etter hvert blitt 4 m høy og har en årlig tilvekst på 20 cm. *Rh. 'Elisabeth Lockhardt'*, som ikke er uproblematisk i Nord-Tyskland, viser seg her fra sin beste side, og også storbladede arter som vi ikke ser ofte, f.eks. *Rh. praestans*, fremstår i førsteklasses forfatning. Også Jan liker primærhybrider av forskjellige arter med vakre blad, nevnes kan her *Rh. pachysanthum* × *lacteum* og *Rh. rex* ssp. *fictolacteum* × *elegantulum*, alle sammen attraktive bladplanter.

Hagene i Bergen og omland overrasker på mange måter. Utvalget av rhododendron er stort – Larsen (2010) forteller hvordan nordmennenes glede over å eksperimentere har ført til at et overraskende stort antall arter blir dyrket med suksess. Mange av de senere års asiatiske nyintroduksjoner har funnet veien hit, og mange rhododendron, som Taliensia-artene, vokser her så godt som knapt på noe annet sted i verden. Det forrevne kystlandskapet gir hagene en helt spesiell atmosfære. Den norske gjestfriheten er stor, og rhododendronvenner blir tatt imot med hjertelighet. For den som ennå ikke har fått nok, så er fossene i landsdelen spektakulære, og som avslutning er en båttur på en av fjordene et absolutt høydepunkt. Altså, av sted til Norge!

Litteratur:

- Batta, J. (1975): Rhododendron-Gärten in Norwegen. Jahrbuch der Deutschen Rhododendron-Gesellschaft 1975: 55-62.
 Jørgensen, P. M. (2003): Die Rhododendronstadt Bergen, Norwegen. Jahrbuch der Deutschen Rhododendron-Gesellschaft 2003: 97-104.
 Larsen, O. J. (2010): Growing Rhododendron Species in Norway. Rhododendron Species 5: 41-53.
 Larsen, O. J. (2014): Min rhododendronhage. Licentia forlag, Bodø. 208 s.
 Ropeid, T. J. (2016): Die Norwegische Rhododendron-Gesellschaft. Rhododendron und Immergrüne 22: 64-71.
 Wendelbo, A. P. (1957): Rhododendron im Botanischen Garten in Bergen, Norwegen. Jahrbuch der Deutschen Rhododendron-Gesellschaft 1957: 15-18.

Kamelia i sør

Tekst: Anna Krakstad Foto: Thom Krakstad

Rhodo Sør på besøk i Anna og Thoms kameliasamling Foto: Audun Arne

Camellia japonica 'Snowball' er sterktvoksende og meget blomsterrik. Hos meg ca. 3 m høy og sterkt beskåret flere ganger fordi den når taket i drivhuset.

Camellia japonica 'Dr. Burnside'

Rhodo Sør startet sesongen allerede 14. februar, da vi fikk en spennende invitasjon til Thom og Anna Krakstad for å oppleve kamelia i blomstring. Dette var noe helt nytt for oss, og 18 forventningsfulle medlemmer møttes midt i heftig snøvinter til en særegen blomstringsopplevelse. Thom startet med en rask PP-presentasjon av kamelia generelt, og praktisk om drift og vedlikehold. Det var rikelig med kaffe og hjemmebakt mens vi ventet på å slippe til 6 om gangen i de 2 drivhusene. Vi skjønte med en gang at det ikke var plass til flere blant mengder av potter og vakkert blomstrende planter. Begeistring var stor, og superlativene haglet blant fornøyde besøkende. Thom hadde allerede lovet å bidra med et utførlig foredrag om kamelia på årsmøtet i Rhodo Sør 15. mars. Det ble meget vellykket. Vi fikk en kompetent innføring om kamelia generelt, og utførlig om hvordan han får det til i praksis på sin eiendom.

Audun Arne, leder i Rhodo Sør

I vinter har Rhodo Sør sett spesielt på dyrking av kamelia. I februar besøkte de Thom Krakstad som har en stor kameliasamling i to hobbyveksthus. I mars holdt Thom foredrag på Rhodo Sørs årsmøte om dyrking av denne for oss eksotiske planten.

Thoms interesse for kamelia begynte i 1998. Jeg er pensjonert journalist fra avisen *Agderposten* i Arendal og hadde laget en reportasje om det fantastiske «Kameliahuset» på Nes Verk. «Kameliahuset» på Nes Verk

ble bygget i 1852, og plantene i drivhuset har blomstret hver vinter siden den gang. Familien Aall har 23 planter, de fleste store som små frukttrær, og pleier og steller dem som de antikviteter de er.

Etter intervjuet fikk jeg en stor bukett kameliaer med hjem. De vakte stor begeistring hos min mann. En stund senere var jeg på reportasjereise til Oslo. På veien hjem stakk jeg innom et plantesenter. Til min store overraskelse hadde

Camellia japonica 'Bonomiana'

de kamelia. Det ble starten på en samling som i dag teller 35 planter, derav 20 forskjellige.

Kamelia er eviggrønne trær eller busker som kommer fra Kina, Japan og India. Slekten *Camellia* (den latinske betegnelsen) har noen hundre forskjellige arter, hvorav de mest kjente er *C. sinensis* (tebusken), *C. japonica* (over 2000 registrerte og navngitte kultivarer og hybrider), *C. sasanqua* (over 300 registrerte kultivarer og hybrider) og

Camellia japonica 'Adeyaka' er en hardfør sort, som er forsøkt overvintret på friland bl.a. i Stavangerområdet.

C. reticulata (over 400 registrerte og navngitte kultivarer og hybrider). Kamelia har stor variasjon i veksthormoner, fra store trær på 15-20 meter til hengende og lavtvoksende busker. Normal blomstringstid fra ca. jul til mai. Planten har fått navn etter jesuittmunk og botaniker Georg Joseph Kamel, også kjent som *Camellus*, som virket på Filippinene og var den første som beskrev kamelia i sitt verk over filippinsk flora.

Thom er systematisk anlagt. Noe av det jeg hadde fått med fra reportasjen fra Nes Verk, var at kamelia ikke tålte stuetemperatur. Da kaster den knoppene. På våre kanter kan den heller ikke stå ute om vinteren, selv om den gjerne kan settes ut på et litt skyggefullt og lunt sted om sommeren. Senere har vi hørt at kamelia har overlevd flere vintre på spesielt gunstige steder, men vi har aldri tatt sjansen på det.

Vi fant raskt ut at om vi skulle ha glede av kamelia, var vi avhengig av drivhus. Snart sto det første ferdig. Et vanlig hobbyveksthus med en «plantebu» i tilknytning. I dag har vi to veksthus. Det ene er bygget på høy grunnmur slik at plantene får plass under taket. De første plantene har med årene utviklet seg til små, blomstrende trær.

Planten er en utpreget surjordsplante, som rhododendron, og krever lett og humusrik jord. Den trenger jevn fuktighet med god drenering. For å blomstre bør den ha jevn temperatur gjennom hele vinteren, ikke over 15 grader, da kaster den knoppene. Thom forsøker å holde drivhusene på ca. 5 grader.

Blomstringstiden hos oss varierer litt i forhold til vinteren. Da Rhodo Sør var på besøk i februar var blomstringen i drivhusene nesten på topp. I ukene etter sto plantene med en sky av blomster i hvite, gulhvite, rosa og røde nyanser. Nå, midt i april, er det fortsatt planter med mange knopper, men høysesongen er over. Når faren for frost er over, skal de fleste plantene på «sommerferie» i hagen. Utover høsten kommer de fleste til å sette godt med knopper, så er det å ta dem inn og glede seg til ny blomstring når snøen ligger dyp og alt annet i hagen er i vintersøvn.

Blomsterprakt

Heddys hage på Risholmen

Tekst: Haavard Østhagen

Foto: Erik Gustavsson

Private hageanlegg med hovedvekt på rhododendron har ingen lang tradisjon på Østlandet. Planting av enkeltbusker og mindre grupper av slekten har trolig foregått i over hundre år, men antakelig det første mer systematiske anlegg av en rhododendronhage i privat regi har Heddy Astrup (1904-1978) stått for. I 1952 kjøpte hun sammen med sin mann, skipsreder Nils Astrup, øya Risholmen i Onsøy kommune (nå Fredrikstad). «Holmen» er på nesten 300 dekar. Den ligger ytterst i Oslofjorden, gunstig plassert i klimasone 2, men er utsatt for vind, særlig fra sørvest. Vinden kan også føre til saltdriv, noe som er ugunstig for vintergrønne planter.

Selv om klimaet er gunstig, byr beliggenheten på andre utfordringer. De potensielt beste voksestedene var preget av høyt grunnvann eller skjellsand som gir jorda høy pH. Hverken høyt grunnvann eller høy pH er egnet for surbunnsplanter som rhododendron, som i tillegg vil ha god lufttilgang til røttene. Løsningen ble drenering og tilførsel av flere hundre tonn med jord for å løfte bedene, og påføring av torv for å få et egnet vekstmedium. Hevingen medførte imidlertid et annet problem. Plantene ble utsatt for tørke, men å skaffe tilstrekkelig med vann bød også på utfordringer. Et forsøk på å bruke borevann resulterte i inntrenging av saltvann i borehullet, og mange planter døde før problemet ble oppdaget. Løsningen ble en spesialkonstruert leker som fraktet ferskvann til øya for å få tilstrekkelig med vann i tørre perioder. Så selv om øya

Foto: Erik Gustavsson

ligger i den gunstigste klimasonen som finnes på Østlandet, byr beliggenheten likevel på utfordringer for anlegg av en rhododendronhage.

Etter anskaffelsen av øya etablerte Heddy et nært samarbeid med Oddvin Reisæter ved Institutt for dendrologi på daværende Norges landbrukshøgskole (NLH) i Ås. Sammen ble de enige om å bruke øya til et forsøksområde for dyrking av rhododendron og andre vintergrønne planter. I det første plantefeltet, plantefelt I, fra 1952-53 ble det riktignok vesentlig plantet stauder og løvfellende busker fordi dette området da hovedsakelig bestod av

skjellsand bare dekket av et tynt humuslag. Senere ble området drenert og oppbygd slik at surbunnsplanter også kunne plantes her.

I plantefelt II, anlagt i perioden 1954-56, ble det hovedsakelig plantet rhododendron. I alt inngikk 43 sorter og arter i dette feltet. Videre ble det plantet mange ulike bartrær, bl.a. urtidstre, *Metasequoia glyptostroboides*. Bartrærne fungerte også som leplanter rundt prøvefeltene. På 60-tallet ble plantefeltene III og IV anlagt. I felt III ble det plantet omtrent like mange bartrær som rhododendron, mens alperosene dominerte felt IV helt. Stauder og

løvfellende busker ble hovedsakelig kjøpt fra NLHs planteskole, mens rhododendronene kom i det alt vesentlige fra utlandet. En optelling i 1972 viste at det var satt ut i alt 3145 planter fordelt på 480 arter og sorter. Av disse var det 145 ulike rhododendron.

Mange private hager med spesielle plantesamlinger er resultat av innsatsen til en ildsjel, ofte i forståelse med en velvillig innstilt partner. Heddys hage er intet unntak. Når ildsjelen ikke lenger kan følge opp, forsvinner også deres hager. Hedi Johansens praktfulle rhododendronhage på Hasle i Oslo er et eksempel på at det går slik. Det unike med Heddys hage er at den både består og videreutvikles nå nær 40 år etter at hun gikk bort. Midler fra Stiftelsen Thomas Fearnley, Heddy og Nils Astrup og god organisering har gjort dette mulig.

Foto: Halvard Sandnes

Foto: Erik Gustavsson

Foto: Halvard Sandnes

En bærende idé i Heddys arbeid var at det hun var med på skape, også skulle komme andre til gode. Helt fra første stund har besøkende blitt ønsket velkommen til å beskue plantesamlingen. Denne tradisjonen har Heddys etterkommere videreført. Det er tallrike besøkende fra fjern og nær som opp gjennom årene har hatt glede av Heddys hage. Hun var en pioner og inspirator for introduksjon av rhododendron på Østlandet. Risholmen er et obligatorisk besøksmål for enhver rhododendrontusiast i Norge. Men husk at samlingen befinner seg på en øy. Hvis en ikke kan komme med egen båt, kan det være lurt å bli med et hagelag eller lignende som arrangerer en utflukt til øya.

Foto: Halvard Sandnes

Foto: Halvard Sandnes

Foto: Haavard Østhagen

Stort engasjement og livslang hageglede

Våren er her. Hager lokker med sine første dristige planter som våger seg fram, på tross av at de fremdeles kan få hard medfart. Disse første vårtegnene varmer mange hagehjerter. Noen planter står med bugnende knopper og venter og venter på det rette tidspunktet til å briste fram sine lokkende blomster, i livshjulets evige runddans. Den tidlige våren er ekstra synlig i Britt og Olaf Hammersland sin flotte hage sør for Bergen i Hammerslandgrenda. Her er det mange tidligblomstrende rhododendroner i påbegynt eller full flor.

Det våres i Olafs rhododendronsamling.

Tidligblomstrende rhododendroner

Fint fordelt utover den vel to mål store hagen deres møter du artene: *Rh. barbatum*, *calophyllum*, *dauricum*, *praevenum*, *sutchuenense*, *thomsonii*, *succothii*, *oreodoxa*, *moupinense* og *piercei*, samt hybriden 'Praelcox'. Det er en imponerende samling tidligblomstrende og mange godt voksne rhododendroner, Olaf har i mange år vært en pasjonert rhododendronsamler. Han har fått en enestående støtte i sin kone Britt i arbeidet med å utvikle hagen. Olaf har handlet og plantet, mens Britt har ryddet og plukket ugress og slik gjort det lettere for plantene å trives, og for dem begge å kunne nyte en vakker hage. Ikke for det, Olaf tar også gjerne et ryddetak, som det å bruke timer på å skrubbe bort mose fra stamme og grener

på en nydelig og skulpturell *Rh. catawbiense* – med stålbørste. Det er godt å være to i en hage.

Inspirasjon og utforming av hagen

Olaf har samlet inspirasjon til utforming av hagen gjennom norske hagebøker og fra mange hagebesøk i inn- og utland. Han har plantet flotte stauder og trær i tillegg til en samling på rundt 120 rhododendronarter og ca. 130 kultivarer. En særlig forkjærlighet for den engelske hagestil har vært et forbilde når hagen er blitt utformet med store, velfylte og kantgående rabatter, en fin dam med vannfall fra et naturlig fjellhageparti. Det er skapt mange og varierte hagerom, der gjennomgangstonen er preget av store og små rhododendron, og hvor azalea er blitt en stadig voksende lidenskap.

Der er ingen klar fargeplan ved beplantning – men ekteparet synes likevel at de ulike fargesammensetninger som oppstår, alltid fungerer. Etter å ha laget noen planskisser i sine første hageår, har hagen blitt videreutviklet etter planer vel plassert i Olafs hode.

Der han likevel mener å ha lært mest, er gjennom sin aktive og årelange deltaking i Fana hagelag, Den norske Rhododendronforening og ikke minst i Arboretets venner. Han har ikke

bare deltatt på møter, hagebesøk og reiser, men også gjennom vært med å lede flere av lagene han har tatt del i. Han var til stede ved det første møtet der vår norske rhododendronforening ble stiftet den 30. mai i 1997. De beste ønsker for jubilenten.

Engasjert foreningsmann

I foreningssammenheng viser Olaf en unik dedikasjon og vilje til å delta. Ikke bare i hagelag, men også i annet som kor og karalag. Man kan ikke annet enn å beundre det brennende engasjementet, så det falt naturlig å spørre hvilke lag og foreninger som har fått glede av hans gode drivkraft. I DnR har han vært medlem siden starten, nest-

formann i en årrekke og fungerende leder i ett år. Britt og han stiller fremdeles opp for foreningen ved å delta på lokale møter, og han er nå revisor i DnR. Olaf synes det er viktig og oppfordrer dem som tidligere har vært med å drive et lag, til å fortsette med å stille opp på møter og aktiviteter.

I Arboretets venner har det vært styreverv, og han er fremdeles aktiv som medlem. Han har hjulpet til med beplantingen av Fana Kulturpark, er turlleder i LHL, medlem av Ytrebygda karalag, Bergen handelssamfunn sangforening og Idrettslaget Gneist.

I Fana hagelag har Olaf vært leder i fem år. Han var leder da Roy og jeg kom inn i hagelaget, og jeg husker godt den varme og inkluderende velkomsten han ga oss ved vårt første møte. Å gi nye medlemmer en ekstra oppmerksomhet gir trygghet og styrker ønsket om å delta.

Det er alltid spennende å treffe Olaf. Han møter deg med et hyggelig smil, en personlig kommentar og er bredfull av viten om hageliv og dem som står bak. Han forteller at da han startet med hagearbeidet på 60-tallet, var det helst mannfolkene som jobbet i hagen, og alle medlemmer i hagelagene var menn. En kuriøs sammenligning med dagens hagelagsmøter.

Britt er like blid, og sørger vel for alle som tar turen innom hagen deres. Hun har ikke vært like aktiv i lagsarbeid, men du treffer dem alltid sammen på møter i hagelaget og i Rhodo Vest. Britt elsker å gå lange turer og støtter gjerne mannen sine tidvis kostbare og dristige innkjøp.

Tidlig krøkes, gir lang lykke

Det er tidlig vår i den vakre hagen til Olaf og Britt. Der er det mange rhododendroner som har kommet i en meget

æverdige alder. Flere er godt over 50 år gamle, og muligens kan noen være opp mot de 100. Ekteparet var heldige å finne hagegleden tidlig i livet. Eiendommen deres var opprinnelig i eie av en onkel av Olaf, som var ansatt som personlig gartner. Tidlig på 60-tallet fikk Olaf lære seg lykken ved å arbeide med planter og vekster som hjelp ved onkelens gartnerarbeid. Kanskje det var på denne tiden Olaf vennet seg til gleden av å kjenne jorden direkte på fingrene, og derfor aldri bruker hansker i sitt hagearbeid? Ekteparet Hammersland viser ekte hageglede. Olaf er glad i trær, og føler ren lykke ved å observere fugler som bygger reder i dem. Han forteller ivrig om skjæren som for å bygge seg rede nå er i gang med å skjære lange grener av et stort hengende hjertetre på tomten.

Når man starter tidlig med rhododendron, får man også anledning til å nyte fruktene av sitt arbeid. Olaf er glad i å sette stiklinger. Disse setter han i en aluminiumboks med lave kanter (stort grillkar – men type boks er ikke viktig) i en jordblanding med ugjødslet torvjord, støpesand og hvis tilgang – rikelig med furunåler. Det viktigste med å drive fram stiklinger, sier han, er undervarme. Selv setter han dem på en varmematte sammen med overlys. Han liker godt å eksperimentere og skaffer seg gjerne planter med manglende herdighet for Bergensklimaet, noe som resulterer i en del tap.

Opprinnelig tenkte jeg å ta med flere av Olafs gode hageråd, men disse og hagen deres er generelt så godt beskrevet i boken *Min rhododendronhage* redigert av Ole Johnny Larsen og utgitt av Den norske Rhododendronforening at jeg heller oppfordrer dere til å lese om dem der.

Rh. mucronulatum

Britt og Olaf Hammersland foran *Rh. oreodoxa* var. *fargesii*

Olaf og *Rh. sutchuenense*

Hagekroken i Loen

Tekst og foto: Tone Fosse Ulvøy

Tone i duftekroken

Hagen vår heter Håbets hage etter navnet på boligområdet vårt, Håbet. Hagen er rundt 1400 kvadratmeter, og den er rektangulær og skrå. De forskjellige bedene har fått navn etter innhold, funksjon eller plassering på tomten. Nederst i hagen ligger Loen. I mai og juni kaller jeg denne sitteplassen for duftekroken fordi da blomstrer gullregnen, to syrintrær og *Rh. luteum*.

Når jeg tar en pause her, er jeg også omgitt av blomstrende stauder som rosa og hvit løytnantshjerte, geranium, prydgress, store og små rhododendronarter og -hybrider og lønnetrær i ulike størrelser og farger. Jeg har samlet hybridene i bed etter arten de stammer fra. Mot vest er det catawbiensehybrider, og mot sør er williamssumhybridene samlet. Mot gaten er det hekk av 'Cunningham's White'. Innimellom er artene plassert. Rhododendroblom-

Rh. thomsonii og *Rh.* 'Queen Bee'

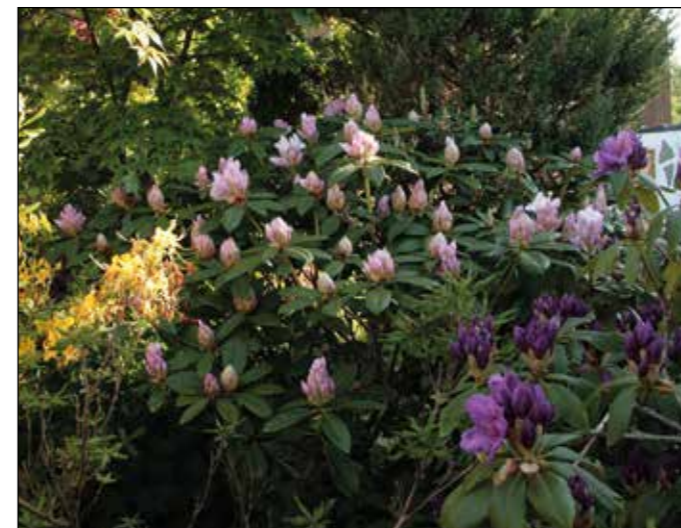
stringen starter med *Rh. sutchuenense*, og så går det slag i slag til begynnelsen av juni.

I fjor fikk vi nytt hagebord i denne kroken. Da hentet vi gravstøtten på min mormors gravsted, og nå har familien Johannesens gravstøtte blitt til hagebord i duftekroken i Loen. Jeg er veldig glad for at min omtenkssomme mann, Bjørn, foreslo at vi kunne spørre om å få gravstøtten da graven til mormor skulle slettes. Nå trenger jeg ikke dra til Stavanger for å besøke og stelle mormors gravsted. Det er nesten ikke til å fatte at denne kroken kan endre

seg så mye på et par måneder. Fra å være nesten fargeløs om vinteren, endres dette hagepartiet til å bli frodig og fargerikt allerede i mai og juni.

I sommermånedene blir det mindre farger, men når høsten kommer, skifter kroken utseende nok en gang, til nydelige oransje og rødlig fargetoner.

Vi som har hage, er heldige som får oppleve dette fantastiske livet, ikke bare en gang, men hvert år!

Rh. luteum, *Rh.* 'Gomer Waterer' og *Rh.* 'Lee's Dark Purple'

Fra gravstøtte til hagebord

Rh. 'Gomer Waterer' og Rh. 'Lee's Dark Purple'

Rh. macabeaenum og Rh. fulvum

Høst i Loen

Resultatet av spørreundersøkelsen om DnR som arrangør av rhododendronturer

Den planlagte turen til Tyskland i vår i regi av Den norske Rhododendronforening måtte dessverre avlyses på grunn av for svak tilslutning. På bakgrunn av dette bestemte styret at vi skulle spørre medlemmene om ønsker og behov i forbindelse med slike foreningsturer. Et spørreskjema ble sendt ut til medlemmene som e-post, og alle som har vært på tur med DnR, eller som kunne tenke seg å bli med i framtida, ble bedt om å svare. Vi fikk inn ca. 30 svar, noe vi er fornøyd med fordi de aller fleste av disse har erfaring som tidligere deltakere på våre turer. Mange av svarene har en klar tendens, så responsen har gitt oss noen gode pekepinner for hvordan vi skal tenke når vi skal lage turer i framtida. Her kommer en oppsummering av undersøkelsen.

Nesten alle som svarte, har deltatt på turer i regi av DnR, og de fleste har vært med flere ganger, både utenlands og innenlands. Ingen av disse syntes turene har vært for dyre. De fleste var også fornøyd med den siste turen de var med på, men noen kritiske kommentarer har kommet fram (se nedenfor). Alle unntatt en kan tenke seg å delta på DnRs turer i framtida.

Det er tydelig at turer på 3-4 dager (særlig innenlands) og 5-6 dager (utenlands) er det de fleste foretrekker (80 %), 6-7 dager lange turer oppleves som for mye av mange.

Når det gjelder hvor en skal reise til, fordeles det seg jevnt utover alle opplista alternativ, både innenlands og utenlands, men med en liten overvekt på Skottland/England/Irland. Danmark er tydelig mer populært enn Sverige.

67 % synes turene først og fremst skal fokusere på hager og planter, 24 % vil ha en kombinasjon av hager og annet som ikke er direkte planterelatert. (Resten er nøytrale til spørsmålet.)

Et klart flertall foretrekker flytransport kombinert med innleid buss på stedet, men her er det en del som ikke har noen spesielle preferanser for reise måte.

Annethvert år synes å være mest aktuelt å reise på DnR-tur for de fleste som har svart.

58 % sier at prisen ikke er vesentlig for om de vil delta på turer, 42 % svarer her at det er avgjørende eller delvis avgjørende.

Noen har skrevet tilleggskommentarer, og her er et utvalg:

- Noen har opplevd at hotellene som er valgt, har hatt for lav standard.
- Tidspunktet er viktig for noen, og det er ikke ønskelig å bruke påskeferien til DnR-tur.
- Enkelte har følt at de har fått for lite tid i noen av hagene/parkene som ble besøkt.
- Foreningen må huske at ikke alle er pensjonister og ikke legge turene til helger der det er fridager nær inntil.
- Små hager er mer hyggelig å besøke enn svære parker.
- Kvalitet på turen er viktigere enn pris.
- Når det gjelder sted peker et medlem på at vi ikke må glemme de baltiske statene og Øst-Europa for øvrig.
- Noen synes det er greit at turene legges i forlengelse av årsmøtet, mens andre er av motsatt mening!

Rhododendronturene er et av de viktigste servicetiltaka Den norske Rhododendronforening tilbyr sine medlemmer. Selve turopplegget bestiller DnR fra profesjonelle operatører, men det er mye arbeid i forkant som medlemmer i foreningen utfører gratis. Slik vil det alltid være i frivillige organisasjoner. DnR priser turene slik at vi sitter igjen med en viss fortjeneste som igjen går inn i den daglige driften av foreningen. Vi satser på nytt i 2019 og håper at mange nok melder seg på slik at det blir arrangert tur da. Planlegg allerede nå!

 Hageland
SOTRA
 GJERTRUDVEGEN 3, 5353 STRAUME

Ta turen innom oss

Her finner du et godt utvalg av:

- Rhododendron
- Surjordsplanter
- Stauder
- Roser
- Sommerblomster
- Granitt
- m.m

TLF. 56 32 12 52

www.hageland.no

Den norske Rhododendronforening

ÅRSBERETNING 2016

Den norske Rhododendronforening har fire lokalavdelinger:

- Rhododendron Sør med sete i Arendal/Kristiansand
- Rhododendron Øst med sete i Oslo
- Rhododendron Vest med sete i Bergen
- Rhododendron Sør-Vest med sete i Stavanger/Jærregionen

Lokalavdelingene har sine egne styrer. De arrangerer medlemsmøter med foredrag, kurs, fellesturer og utflukter til kjente rhododendronhager med hagevandring, plantebytte og salg av rhododendron. Lokallagene fungerer godt, og har mange ulike tilbud og aktiviteter.

Foreningens årsmøte holdes vekselvis hos en av lokalavdelingene. I 2016 var det Rhodo Vest som hadde ansvaret, og møtet ble holdt i Alversund i Nordhordland 6–8. mai.

Valg:

Styret for Den norske Rhododendronforening har etter årsmøtet 7.5.2016 følgende sammensetning:

Ole Jonny Larsen	leder	- ny	1 år
Harald Kårtveit	nestleder	- gjenvalg	1 år
Mona Yvonne Espeland Lothe	sekretær	- ikke på valg	1 år
Kirsten M. Storheim	medlemsregister	- gjenvalg	2 år
Terhi Pousi	kasserer	- gjenvalg	2 år
Audun Arne	vara, leder Rhodo Sør	- gjenvalg	1 år
Tor Frostestad	vara, leder Rhodo Sør-Vest	- gjenvalg	1 år
Tor Jan Ropeid	vara, leder Rhodo Vest	- gjenvalg	1 år
Haavard Østhagen	vara, leder Rhodo Øst	- gjenvalg	1 år

Olaf Hammersland ble valgt som revisor, og Gunnar Breivik, Anne Brit G. Evensen og Reidar Vigrestad utgjør valgkomité fram til neste årsmøte.

Styrets arbeid:

Det har vært avholdt tre styremøter, hvorav fellesstyremøtet 16. februar også hadde med representanter for lokalavdelingene. I tillegg hadde vi et konstituerende styremøte i etterkant av årsmøtet 7. mai i Nordhordland. Redaksjonen av *Lapprosen* har vært representert på alle møtene. 44 saker har vært til behandling.

Planteimport:

DnR administrerte igjen planteimport fra Glendoick Gardens, Skottland. 422 planter ble pakket og sendt videre til 29 medlemmer. Koordinator var Harald Kårtveit.

Rhodo Øst administrerte planteimport fra Rhododendronhaven i Danmark. 211 planter var bestilt av 21 medlemmer. Koordinatorer var Johnny Engen og Erik Gustavsson.

En ny import fra Skottland ble utlyst på høsten 2016 med planlagt levering på våren 2017, men denne ble avlyst allerede før jul pga. problem med sykdom på planter i Glendoick.

Frøformidling:

Det ble solgt frø for 580 kroner. Frøforvalter er Jan Valle. Medlemmene oppfordres til å sende inn frø til frøformidlingen.

Lapprosen:

Medlemsbladet gis ut 3 ganger i året. Hvert nummer i 2016 hadde 32 sider. Det ble trykket 21 artikler og 114 bilder. Disse ble levert av 13 forfattere, både medlemmer og andre. *Lapprosen* kunne leses i noe forkortet versjon på hjemmesiden, www.rhododendron.no

Redaksjonen besto av Jan Rune Hesjedal og Tor Jan Ropeid. Jan Rune har nå trukket seg fra arbeidet i redaksjonen etter mange års innsats, noe han fortjener stor takk for. Det er ikke oppnevnt noe nytt medlem i redaksjonen, men nye frivillige er hjertelig velkommen! Det samme gjelder alle som har lyst å skrive eller sende inn bilder til bladet.

Styret har flere ganger diskutert innholdet i *Lapprosen* og besluttet å la mer av foreningsstoffet fra lokalavdelingene gå ut på e-post til de aktuelle medlemmene for å gi mer plass til artikler og bilder.

Nettsidene:

Besøkstallene på www.rhododendron.no er stabile, og viser at siden er viktig for foreningens arbeid. Redaktør for nettsidene er Vidar Winsnes.

Økonomi:

Foreningen har god økonomi og kostnadskontroll. Egenkapitalen pr. 31.12. 2016 var 168 453,57. Det er noe lavere enn i 2015, men gir ikke grunn til bekymring.

Boksalg

Det ble solgt 13 bøker av *Min rhododendronhage* i 2016, derav 11 til redusert pris. Det er nå bare 29 bøker igjen av det opprinnelige opplaget på 500.

Medlemstall:

Pr. 31.12. 2016 hadde vi 393 medlemmer, fordelt på 299 enkeltmedlemmer og 94 familiemedlemmer, en reell nedgang på 10 fra året før. Øst hadde 102, Sør 53, Sør-Vest 57, Vest 146 og landet for øvrig 25 medlemmer. I tillegg hadde vi 10 utenlandsmedlemmer.

Innkrevning av medlemskontingent via e-post viste seg å ikke fungere godt, så vi har derfor gått tilbake til utsendelse av kontingentkrav vedlagt *Lapprosen*

Samarbeid:

Foreningen deltar i bladbytte med alle nordiske rhododendronforeninger. Flere personer fra naboland har også skrevet artikler i *Lapprosen*.

TAKK

En stor takk til alle som i løpet av året har bidratt med og utført oppgaver for å ivareta og utvikle foreningen til glede for alle medlemmene i Den norske Rhododendronforening.

SLUTTREGNSKAP

	Inntekter 2015	Inntekter 2016	Utgifter 2015	Utgifter 2016
Kontingenter	114426,44	114756,50	23149,60	21425,40
kontingentandel Sør			3868,75	3687,50
kontingentandel Sør-Vest			3918,75	3687,50
kontingentandel Vest			6918,75	6087,50
kontingentandel Øst			5443,35	4837,90
retur kontingent			3000,00	3125,00
Lapprosen		18750,00	52254,44	96319,41
trykking			37690,00	76530,00
porto			9564,44	13675,41
redaksjon			5000,00	6114,00
Planteimport	75560,27	113831,98	69338,52	105320,59
Glendoick Gardens			51942,44	77556,53
moms, toll, havn			14103,50	20811,81
videresending			3292,58	6952,25
Møter/ arrangementer			43306,40	33556,60
styremøter			21006,40	17196,60
årsmøte			22300,00	16360,00
Nettside			3840,00	3840,00
årsavgift			1340,00	1340,00
redaksjon			2500,00	2500,00
Postboks			5710,00	3395,00
leie			1020,00	1050,00
ettersending			4690,00	2345,00
Frosalg	2102,00	580,00		
Bokutgivelse Min rhododendronhage	8166,00	3680,00	968,00	177,00
Skottlandstur 2015	290260,00		385830,79	
Bank -renter/gebyr	2277,00	936,00	531,50	523,50
Andre utgifter			4886,50	8626,75
gaver/ oppmerksomhet			2560,00	1150,00
porto			2267,50	4338,00
rekvisita			59,00	
-"- RollUp				3138,75
sum	492791,71	252534,48	589815,75	273184,25
årsresultat			-97024,04	-20649,77

Balanse 31.12.2016

Innestående i Fana Sparebank 31.12.2016:

Foliokonto (driftskonto)	5 669,87
Sparekonto	129 723,11
Vardekonto (bokprosjekt)	33 060,59
Sum:	168 453,57

Innestående i Fana Sparebank 01.01.2016	189 103,34
Underskudd 2016	20 649,77
	168 453,57

Bergen 31.12.2016/16.02.2017

Ole Jonny Larsen
leder

Terhi Pousi
kasserer

Olaf Hammersland
revisor

Nye medlemmer

Styret ønsker følgende nye medlemmer velkommen i foreningen:

Gunvor Elde	Joachim Lampes vei 17	5089 BERGEN
Helena Jørgensen	Rogges vei 62	5155 BØNES
Kjersti Westereng Larsen	Solliveien 11	1345 ÅS
Elin Michelsen	Damveien 27	4816 KOLBJØRNSVIK

Bilde fra Villingstadparken Besøkshage, Røyken
Besøkshagen ligger vis å vis Foss Hagesenter. Vi har over 100 forskjellige Rhododendronsorter i hagen. Anbefales

Vi har som alltid godt utvalg av Rhododendron og Azalea i salg

Torvblokker er perfekt til å bygge opp Rhododendronbed. Alltid på lager hos oss

Rhododendron jord
300,-
3x50 Ltr

3 stk

www.hageland.no

Hageland Askøy

Juvikflaten 6
5308 Kleppestø
Telefon: 56 15 29 29

Hageland Fantoft

Fantoftveien 9
5072 Bergen
Telefon: 55 91 80 30

De fineste hagene kommer herfra

Nautesund Plantesalg

Har allsidig planteutvalg

**Spesialområde:
Stauder og roser**

Kontaktinformasjon:
Nautesund Plantesalg
5986 Hosteland

Tel.: 56 36 52 19
plantesalg@nautesund.no
www.nautesund.no

Stort utval i planter for hagen
**Spesialområde:
Rhododendron og surjordsplanter**

Kontaktinformasjon:
Gimle Planteskule
Vikøy,
5600 Norheimsund

Tlf.: 56 55 04 80
Faks: 56 55 04 87
gimle@vestplant.no
www.vestplant.no

Vi ønsker en ny og blomstrende hagesesong velkommen

- Nye spennende produkter til have/terrasse
- Stort rosesortiment med over 350 sorter!
- Stauder/prydbusker/trær/vintergrønt
- Settepoteter/frukt/bær
- Utvidet utvalg i Rhododendron og andre surbundsplanter
- Kafé med hyggelig utemiljø og lekeplass for barn

Planteskolen har åpent for salg i perioden mars - oktober

Helleheia - 4810 Eydehavn
Telefon 37 03 03 11
post@lundbergs-planteskole.no
www.lundbergs-planteskole.no
Følg oss på Facebook og Instagram

Velkommen til en hyggelig handel

Hageland Foss
Hurumveien 11, 3440 Røyken
Vi holder åpent hele sesongen

Tlf: 31 28 49 56, hageland.no/foss

Følg oss på Facebook
facebook.com/fosshagesenter

Følg oss på Instagram
[hagelandfoss](https://instagram.com/hagelandfoss)

B

NORGE P.P. PORTO BETALT

RETURADRESSE: Den norske Rhododendronforening PB 1325, 5811 BERGEN

ISSN 1504-6702